

Н. Ю. Булава

**СПЕЦИФІКА ВІДІМЕННИХ ПРІЗВИЩ ПІВНІЧНОЇ
ДОНЕЧЧИНИ**

Вивчення імен дає важливу інформацію про історію народу, його психологію, духовну культуру, а передусім — про історію його мови. Тому особові імена — це не лише один з антропонімних класів слів, а

© Н. Ю. Булава, 2007

важлива база для творення інших онімів та одне з основних джерел для їх розуміння та тлумачення.

У багаточисельному словнику українських прізвищ особливе місце посідають відіменні прізвища. Аналіз цих прізвищ не може бути здійсненим, доки дослідник не ознайомиться з іменником відповідного регіону. Імена є предметом дослідження багатьох мовознавців (М.О. Демчук, Р.Й. Керста, Л.В. Кракалія, І.І. Ковалик, Л.Р. Осташ, Р.І. Осташ, М.І. Сенів, П.П. Чучка, Г.Ф. Шило та ін.), проте, як відзначає П.П. Чучка, не з'ясовано сучасний репертуар офіційних імен українців, а в деяких моментах він не зовсім унормований. Спільна для всієї України система імен має на окремих територіях свої особливості, зумовлені історичними, політичними та географічними чинниками. Розширення іменника та подальша його нормалізація, зауважує П.П. Чучка, могли б відбуватися набагато успішніше, якби пропаганда нових варіантів спиралася на глибші знання про вживання імен [20].

Дослідження антропонімікону північної Донеччини зумовлено необхідністю детально проаналізувати своєрідність іменника, відбитого в прізвищевих феноменах цього регіону. Прізвища північної Донеччини не були предметом спеціального ономастичного вивчення, тому ці антропооснови необхідно дослідити з погляду збереження у їх складі рідковживаних варіантів, а також із погляду відповідної словотвірної специфіки, оскільки у твірних основах наявні не лише активні, а й давні словотворчі елементи. Результати нашого дослідження виявляють регіональну специфіку цієї території й доповнюють загальну картину антропонімікону східної України. Необхідність всебічного й комплексного аналізу прізвищ цього географічного регіону зумовлює актуальність обраної теми.

Об'єктом нашого дослідження є сучасні українські прізвища північної Донеччини. Метою роботи є ретельний аналіз відіменних територіально локалізованих (північні райони Донеччини) сучасних українських прізвищ. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: здійснити кількісний аналіз відіменних прізвищ; виявити фонетико-морфологічні варіанти, відбиті в антропоосновах; виокремити найчастотніші імена, збережені в основах прізвищ.

Прізвища, мотивовані чоловічими та жіночими іменами, у всіх східнослов'янських мовах становлять, порівняно з прізвищами топонім-

ного й апелятивного походження, значну групу. Ступінь активності цих прізвищ у різних етнографічних регіонах України неоднаковий, їх кількісний відсоток коливається від 10% до 70% [6:10; 7:166; 13:82; 19:25; 20:12]. Так, на Закарпатті відіменні прізвища становлять значний відсоток від загальної кількості — 23% [20]. Проте точніші дані за цією територією надано П.П. Чучкою, який комплексно дослідив усю антропонімію Закарпаття. Учений зауважив, що зафіксовано 40% прізвищ, в основі яких відображено імена [19:25]. Після детального аналізу прізвищ північно-правобережного Степу Т.В. Марталога визначила, що відіменні прізвища становлять 10% [7:166]. Аналіз прізвищ Опілля також засвідчив високий відсоток прізвищ, мотивованих антропонімами (28%) [13:82]. Дослідження прізвищ північної Тернопільщини виявило, що значну роль у їх творенні виконували імена — християнські й давньослов'янські [20:12]. Вивчення основ прізвищ мешканців міста Дніпропетровська засвідчило, що 67,5% відантропонімічних прізвищ утворено від гіпокористичних, квалітативних та інших форм особового імені [6:10]. В. Д. Познанська відзначила, що у південно-східній Україні відіменні прізвища є найбільш поширеними (3475, або 34,8%) [14:18].

Отже, відіменні прізвища є численними у різних етнографічних регіонах України, так само вони становлять помітну групу на території північної Донеччини. їх зафіксовано 3223, тобто 32% від загальної кількості фактичного матеріалу (10000 прізвищ). Для творення відіменних прізвищ послугувало понад 400 імен, що за походженням могли бути християнськими (316) (*Абакум, Азар, Логвин, Луп, Мирон, Назар, Никанор, Оникій, Пархом*) або автохтонними слов'янськими (64) (*Гоиславъ, Гостомисль, Любомиръ, Скоромиръ, Собеславъ, Станиславъ*).

Основним ономастичним джерелом, на підставі якого можна досліджувати залишки слов'янського язичництва, є сучасні й давніші прізвища. Сучасні українські прізвища північної Донеччини продовжують зберігати і сьогодні у своїх основах язичницькі особові імена.

Наявність антропооснов, в яких відображено особові імена споконвічно слов'янського походження, що широко функціонували в побуті українців до XVIII ст., пояснюється насамперед стійкістю традицій у їх вживанні [3:3].

Термін *автохтонне особове власне ім'я* впроваджений у науковий обіг відомим українським мовознавцем М.Л. Худашем. Такі імена детально проаналізовані в ономастичній літературі. Цінний матеріал для дослідження слов'янських автохтонних імен представлений у монографічних працях, присвячених вивченню українських прізвищевих назв XIV-XIX ст., зокрема в кандидатських дисертаціях Р.Й. Керсти, О.Д. Неділько, М.І. Сенів, І.Д. Сухомлина, І.Д. Фаріон тощо. Цікаві спостереження про слов'янські автохтонні імена містить монографія "З історії української антропонімії" М.Л. Худаша. Більш ґрунтовно та всебічно здійснила аналіз слов'янських автохтонних імен в українській антропонімії вітчизняна дослідниця М.О. Демчук. Згідно з її позицією, термін *автохтонне слов'янське ім'я* тлумачимо як "ім'я праслов'янського походження або утворене пізніше, вже в антропонімії того чи іншого конкретного слов'янського народу, на споконвічно слов'янському мовному ґрунті" [3:13]. Дослідниця стверджує, що ці імена мали загальнослов'янське поширення, їх джерельною основою були лексичні фонди рідної мови й надавалися вони дітям у традиційній народно-побутовій обстановці на відміну від церковно-християнських імен [3:12].

Праслов'янська спадщина в сучасних слов'янських антропонімії-них системах досить виразна, якщо йдеться про давні слов'янські особові імена-композиції на зразок *Володимир, Доброгост, Мстислав, Ярослав*. На спільнослов'янське походження цих антропонімів указує вже сама характерна композитна структура з типовими давньослов'янськими композитними основами, а також їх загальнослов'янське поширення [3:50]. Проте праслов'янська антропонімія в сучасних слов'янських мовах — це не лише повні (*Богдань, Богуславь, Ростиславь*), а й zdeформовані особові власні імена-композиції (*Борко, Гойко, Стоюшко, Томілович*). У першу чергу, це стосується імен відкомполітного походження, наявність яких у всіх слов'янських мовах дає підставу вважати їх праслов'янською спадщиною, що сягає праслов'янської епохи [3:50].

Визначена ще в праїндоевропейський період тенденція до скорочення імен-комполітів і творення відкомполітних дериватів так чи інакше позначилася на історичній динаміці цих двох різновидів слов'янських імен, яка виявилася в поступовому звуженні сфери вживання імен-комполітів і розширенні сфери вживання імен відкомполіт-

ного походження. Так, якщо імена-композиції ще в давньоруський період втрачали свою продуктивність через свою довготу, а з розпадом давньоруської єдності на українському мовному ґрунті в кінці XV ст. були рідкісно вживаними, то цього вже не можна сказати про похідні від них деривати — відкомпозиційні слов'янські автохтонні імена [3:51].

За даними М.О. Демчук, асортимент слов'янських автохтонних імен у XIV-XVII ст. на Україні був багатшим, ніж його засвідчують письмові пам'ятки. І все ж незаперечним є факт, що цей вид антропонімів поступово занепадав й ставав пережитком [3:49]. Основною причиною масового видалення з офіційного вжитку кількох тисяч слов'янських автохтонних імен і запровадження на їх місце кількох сотень імен візантійсько-християнського календаря є прагнення православної церкви посилити свій вплив на Русі.

Аналіз сучасних українських прізвищ північної Донеччини виявив, що в антропоосновах небагато збережено язичницьких елементів. Зафіксовано 433 прізвища (4,3%) *Берило* (6), *Берко* (4), *Блажко* (4), *Богун* (68), *Бойко* (313), *Бойченко* (30), *Будко* (3), *Буткевич* (2), *Ведь* (24), *Войко* (1), *Галан* (4), *Гуц* (10), *Путятю* (1), *Собко* (7), *Собчук* (10), *Ярош* (9), *Ярчук* (5), мотивовані іменами слов'янської етимології. Для дослідження цієї групи прізвищ ми користуємося наступною методикою аналізу семантики антропооснов:

1. Здійснюємо кількісний аналіз прізвищ, в основах яких наявні слов'янські автохтонні імена.

2. Виокремлюємо найбільш частотні прізвища, мотивовані слов'янськими автохтонними іменами, та витлумачуємо їх, посилаючись на словники чи інші наукові джерела.

3. Розкриваємо семантику імен слов'янського походження, відображених в антропоосновах.

Пояснюючи семантику слов'янських автохтонних імен, слід звернути увагу, що за структурою ці імена сягають індоєвропейської антропонімної системи, у зв'язку з чим вважаються найбільш архаїчною антропонімною категорією. У праслов'янський період антропоніми цього типу виражали цілу думку-речення, яка містила відповідне побажання дитині. Тому деякі дослідники відзначають, що семантика багатьох із них була непрозорою вже в епоху виникнення писемності у слов'ян [3:46].

Н.Й. Касинець, здійснивши дослідження давньоруських антропонимів з позицій семасіології, виокремила 44 лексико-семантичних групи слов'янських апелятивів, що характеризуються підвищеним коефіцієнтом антропонімізації. Семантика більшості автохтонних слов'янських імен орієнтована на людину, а саме на індивіда (Гостята, Доброгость, Людогость); на внутрішні риси, почуття людини (Жидило, Жидислав, Милослав); на зовнішні ознаки людини (Беловолодь, Володимир, Маль, Серослав); на вік, родинні стосунки (Домажир, Жизномир, Станислав); на розум, світогляд (Богуслав, Добромысль, Судимир); на діяльність людини (Будимир, Воислав, Казимир) [5:208].

Слов'янські автохтонні імена послуговували основою для виникнення наступних прізвищ: *Берило* (6) < Берислав [11:23], де значення цього імені пов'язане з побажанням дитині здобути в майбутньому славу [5:212]; *Бойчик* (2) < Боислав [11:23], значення цього імені пов'язане з забобонним бажанням давніх слов'ян здобути славу в бою, бути відважним, хоробрим воїном [5:211]; *Гойко* (1) < Гоимир [11:23], значення цього імені орієнтоване на побажання жити в мирі й достатку [3:47] та ін.

Надзвичайно розгалужену систему варіантів мали імена БЪЛОСЛАВЪ чи БЪЛИЗАРЪ [3:160], від яких зафіксовано 19 прізвищ: *Белой* (4), *Белан* (7), *Белых* (3), *Белаш* (4), *Белевич* (3), *Беленко* (16), *Белик* (44), *Беличенко* (2), *Белай* (1), *Белі к* (1), *Билаш* (4), *Білай* (1), *Білан* (9), *Білаш* (4), *Біленко* (29), *Білик* (34), *Білко* (1), *Білоненко* (1), *Біляй* (6), проте основи цих прізвищ можуть також мотивуватися прикметником білий. Значення цього імені пов'язане з певною зовнішньою ознакою людини за кольором волосся, шкіри тощо [5:210; 3:105].

Незначну активність у творенні прізвищ виявили імена *Гос* (1) (< Гостислав) [3:88], де значення цього імені орієнтоване на побажання бути гостинним [5:210], *Русько* (2) (< Русмир) [3:60], де значення цього імені пов'язане з етнічною ознакою [5:210], *Скорик* (53) (< Скоромир) [3:60], де значення цього імені орієнтоване на побажання бути спритним, швидким [5:210].

Дослідження антропонімікону північної Донеччини засвідчило, що основи прізвищ, мотивовані іменами слов'янської етимології, збережені в незначній кількості (433 прізвища, 4,3%). Проте цей тип імен відіграв важливу роль у формуванні української національної антро-

понімної системи. Зокрема після запровадження християнства вони могли переходити до розряду імен-прізвиськ, прізвиськ і згодом, під час формування класу прізвищ, послуговували основами для сучасних українських антропооснов. Частина цих імен функціонує й зараз як власні особові імена (Володимир, Всеволод, Любомир та ін.). Разом із тим деякі слов'янські автохтонні імена виходили з ужитку. Таким чином, вивчення прізвищ дає змогу дослідити слов'янські автохтонні іменами минулого й сучасного, що, сприяючи глибокому та детальному аналізу семантики антропооснов, у свою чергу, надасть змогу більш глибокого розуміння й усвідомлення субстрату національної антропонімної системи.

Із запровадженням християнства на Русі церквою вводиться загальний обов'язок хрестити кожен новонароджену дитину, даючи їй християнське ім'я. У зв'язку з цим у побут східних слов'ян поступово входять імена, канонізовані церквою і внесені у святці або календарі. Кожне ім'я у святцях припадало на чітко визначений день року. Церква суворо забороняла давати дітям при хрещенні колишні традиційні слов'янські автохтонні імена. На українському мовному ґрунті християнські імена зазнали відповідної фонетико-морфологічної адаптації і давно вже не сприймаються як запозичені, наприклад Остапенко < Остап < Євсафій, Охрімко < Охрім < Єфрем та ін.

Зауважимо, що в українській антропонімії спостерігається неусталеність терміна на позначення християнських імен, нерідко їх називають календарними, канонічними, греко-християнськими. Найбільш умотивованим вважаємо термін "християнські імена", що був запропонований і схвалений у Проекті української ономастичної термінології видатним українським ученим В.В. Німчуком [10:41]. Термін "календарні імена" не є вмотивованим, оскільки до церковних календарів (святців) потрапляли не лише узаконені церквою варіанти, а й слов'янські автохтонні імена, зокрема *Борис*, *Володимир* тощо. Канонічними називалися узаконені церквою в єдиноприйнятій формі імена давньогрецького, латинського і давньоєврейського походження, проте деякі з них, потрапивши на східнослов'янський ґрунт, змінювали свою структуру, пристосовуючись до фонетичної та словотвірної системи мови. Таким чином, утворювалися відмінні від канонічних народні варіанти християнських імен. Назва "греко-християнські" не охоплює всіх імен, запроваджених християнською церквою, поза увагою

залишаються варіанти давньоєврейського та латинського походження. Християнськими іменами є латинські, давньоєврейські чи давньогрецькі варіанти, які виникли на Русі після введення християнства та давалися під час хрещення; вони переважно адаптувалися і функціонують у різних фонетичних, морфологічних і словотворчих різновидах [17:7].

Кількісний склад християнських імен, відображених в основах прізвищ, на різних етнічних територіях України неоднаковий. П.П. Чучка акцентує, що в прізвищах українців Закарпаття закладено близько 350 календарних імен, серед яких 270 чоловічих і 80 жіночих [19:25]. Проаналізувавши основи прізвищ північної Тернопільщини, С.В. Шеремета виявила 163 імені, використаних у святцях, і лише 75 прізвищ, в основах яких наявні жіночі імена [20:12]. У прізвищевих основах північно-правобережного Степу України, Т.В. Марталого фіксує 224 імені християнського календаря в їх різних структурних варіантах [7:170]. В основах сучасних українських прізвищ Опілля представлено лише 145 християнських імен [13:43]. Підрахунки сучасних українських прізвищ південно-східної України засвідчили, що в їх основі закладено 325 християнських імен. Головна роль у творенні цих прізвищ належить чоловічим іменам (285) [14:18].

Залучені дані не залишають сумніву, що відсоток прізвищ, мотивованих християнськими іменами, в українській антропонімії є високим.

Уважне вивчення антропонімікону північної Донеччини виявило також помітну нерівномірність між прізвищами, мотивованими чоловічими й жіночими християнськими іменами. В основі 2608 (80,9%) сучасних українських прізвищ відображено 278 чоловічих християнських імен, і лише 182 (5,6%) прізвища, мотивовані жіночими іменами.

Помічено, що відіменні прізвища перебувають у прямій залежності від стану іменника епохи виникнення цих антропонімів: якщо ім'я було широковживаним, то й прізвища від такого імені зустрічаються часто [14]. Проте зіставлення антропонімних матеріалів різних регіонів України свідчить про неоднаковий склад найбільш популярних чоловічих імен в основах прізвищ. Тому дослідження реєстру прізвищ залежно від найчастотніших іменних показників може розкрити антропонімні вподобання українців у період становлення прізвищ. Аналіз прізвищ міста Дніпропетровська, здійснений

С.А. Лебеденком, дає підстави стверджувати, що найбільша кількість досліджуваних прізвищ утворена від імен Іван, Семен, Пилип, Григорій, Петро [6:9]. Найбільш поширеними іменами в антропоніміконі північної Тернопільщини є Іван, Федір, Григорій, Василь, Семен [20:12]. Велику за кількістю групу сучасних прізвищ українців Закарпаття утворено від наступних чоловічих імен та їх варіантів: Федір, Іван, Григорій, Петро, Михайло [19:26]. За ступенем продуктивності у творенні сучасних українських прізвищ південно-східної України В.Д. Познанська виокремлює такі активні імена: Василь, Григорій, Іван, Микола, Павло, що суттєво відрізняються від популярних імен в основах прізвищ західних регіонів України [14:18].

Склад найпоширеніших чоловічих імен в основах сучасних українських прізвищ північної Донеччини відмінний. За ступенем активності у творенні прізвищ виокремлюємо імена з високим, середнім та низьким ступенем, критерієм слугує кількість прізвищ, утворених від певного варіанта; імена з низькою активністю утворили по одному-два прізвища, імена з середньою активністю — по 20 і менше, імена з високою активністю — понад 20 прізвищ [4:118]. Спостереження над антропоніміконом досліджуваної території показали, що широковживаними іменами в основах прізвищ є ті, які характеризуються великою кількістю варіантів, наприклад Григорій (від якого утворено 66 прізвищ) > *Гринь* (29), *Грицай* (17), *Гриців* (1), *Гришай* (3), *Гришко* (19) [17:53]; Іван (53 прізвища) > *Іванів* (4), *Іваник* (5), *Івахно* (6), *Іва-шкевич* (2), *Івко* (10) [17:61]; Михайло (52 прізвища) > *Михайличенко* (4), *Михалко* (5), *Михальчук* (1), *Михасюк* (1), *Михненко* (4), [17:79]; Семен (50 прізвищ) > *Семенич* (1), *Семок* (1), *Сеник* (1), *Сенчак* (1), *Сень* (2) [17:98]; Федір (39 прізвищ) > *Федан* (2), *Федич* (3), *Федорець* (2), *Федорушенко* (2), *Федчук* (2) [17:105] тощо.

Середньою активністю у творенні прізвищ характеризується 14 імен: Андрій > *Андрусенко* (6), *Андрусь* (1), *Андрушко* (6) [17:38]; Василь > *Васик* (1), *Василига* (3), *Васюта* (3) [17:45]; Гаврило > *Гаврик* (31), *Гаврилейченко* (5), *Гаврилюк* (13) [17:50]; Георгій > *Гошка* (2), *Гошкович* (1) [17:51]; Данило > *Данченко* (1), *Данько* (1), *Даценко* (7), [17:55]; Дмитро > *Дмитрик* (1), *Дмитриченко* (4), *Дмитрук* (18) [17:56]; Костянтин > *Костенков* (1), *Костів* (1), *Костюк* (15) [17:69]; Лук'ян > *Лукаш* (1), *Лукашевич* (1), *Луцук* (9) [17:72]; Матвій > *Матвійчук* (6), *Матюха* (1), *Матюшенко* (3) [17:76]; Павло > *Павлусенко* (4), *Павлюкович* (1), *Пашко* (1) [17:88]; Петро > *Петрейко* (17), *Пет-*

рунько (8), Петруняк (4) [17:91]; Степан > Степко (4), Стецик (2), Стецюра (4) [17:100]; Тимофій > Тимко (3), Тимчак (28), Тимошенко (1) [17:102]; Яків > Яхно (9), Яцевич (1), Яцина (1) [17:111] та ін.

Непродуктивними чоловічими християнськими іменами в прізвищеворенні північної Донеччини виявилися Абакум > Бакуменко (7) [17:35]; Адам > Адаменко (4), Адамко (1) [17:36]; Азар > Азаренко (1) [17:37]; Антип > Антипенко (8), Антипенко (4) [17:39]; Архип > Архипенко (25), Архипченко (1) [17:41]; Афоній > Афонченко (8), Фонченко (1) [17:42]; Вакула > Вакуленко (9) [17:44]; Єлисей > Єлисеєвич (1) [17:59]; Єфим > Єфименко (18), Єфимчук (2) [17:60]; Логвин > Логвин (5), Логвиненко (9) [201 :IV,554]; Луп > Луп (1), Лупенко (2), [17:259]; Модест > Моденко (17) [17:80]; Назар > Назаренко (51), Назарук (3) [17:81]; Никанор > Никаноренко (12) [17:82]; Оникій > Аникієнко (1) [17:87]; Пархом > Пархоменко (28) [17:90]; Потап > Потапенко (9) [17:92]; Протасій > Протас (1), Протащук (1) [17:93]; Соломон > Саламон (1), Саломоненко (1) [17:99]; Феодул > Дульченко (11), Федоляк (2) [17:106]. Від них переважно утворювалося по два-три прізвища. Це пояснюється меншою популярністю цих імен у часи становлення українських прізвищ. Досі наука не дала відповіді на запитання, чому протягом кількох століть проходить зміна найбільш улюблених, популярних у народі імен, яка виявляється у повторенні одного імені для номінації багатьох денотатів, хоч факт цієї зміни в ономастичній літературі вже зафіксовано [9:43-84]. Репертуар таких імен циклічно змінюється. Причини та механізми цього процесу, на думку С.М. Медвідь-Пахомової, слід шукати в соціо- та психолінгвістиці [8:3]. Антропонімічна мода, відзначає дослідниця, виявлялася в соціально диференційованому суспільстві минулих століть через орієнтацію на стандарти йменування соціальної еліти. Це виражалося в поступовому поширенні особових імен, традиційно характерних для аристократичних верств суспільства, на решту населення [8:4].

В антропоніміконі північної Донеччини в основах прізвищ зафіксовано також і рідковживані та застарілі імена: Варнава > Варнава (1) [17:257]; Вір > Вірченко (5), Вірич (1) [17:257]; Геронтій > Геронька (1) [17:257]; Дей > Дейко (1) [17:257]; Діодот > Діодот (1) [17:257]; Єраст > Єрастенко (1) [170:286]; Зенон > Зенько (1) [17:60]; Картерії > Картушенко (2), Картуш (1) [17:259]; Піоній > Піон (1) [17:260]; Піст > Піст (2) [17:260]; Стратон > Стратоненко (1) [17:101]; Урбан

> *Урбан* (1) [17:261], які репрезентують у наших матеріалах переважно по одному прізвищу.

Відзначимо, що частотність прізвищ залежала й від популярності того чи іншого варіанта. Популярність імені могли зумовити наступні фактори: фонетична привабливість варіантів, етнічна належність антропонімів, історичні, соціальні та психологічні умови, що могли вплинути на поширення певних імен [8:3].

Незначною за кількістю в антропонімії зазначеної території є група прізвищ з іншомовними чоловічими іменами в основі. Їх поява зумовлена активними етнічними контактами корінного українського населення з представниками інших народів, зокрема з південними й західними слов'янами, а також тюркомовними етносами. Більшість цих імен зазнала фонетичної й морфологічної адаптації, хоч їх основи продовжують нагадувати про іншомовне походження.

Найбільше прізвищ утворилося від польських імен: *Бартош* (2), *Бартошек* (1), *Бартошик* (1) (< Бартош) [9:9]; *Войцех* (4), *Войцеховський* (9), *Войцешин* (2) (< Войцех) [9:9]; *Касперович* (7), *Каспірович* (3), *Каспарян* (1) (< Каспер) [9:9]; *Кубай* (2), *Кубенко* (2) (< Якуб) [9:9]; *Томашевич* (1), *Томашек* (2) (< Томаш) [9:9]; *Якуба* (3), *Якубів* (2), *Якубчак* (9), *Якубян* (1), *Якубянець* (1) (< Якуб) [9:9]; *Яненко* (18), *Яницький* (4), *Янко* (5), *Янкович* (1), *Янковський* (1), *Яновенко* (1), *Яновський* (10), *Янцевич* (3), *Янчак* (12), *Янчеленко* (10), *Янчук* (6), *Ясюк* (2) (< Ян).

На території північної Донеччини зафіксовано також прізвища з іменами румунського: *Іочко* (1) (< Іон) [4:67]; *Джола* (1), *Джулина* (1), (< Джула < Юлій) [4:67]; *Фокиша* (2) (< Фокша < Фока) [4:68]; *Шендрик* (8), *Шендеровський* (3), (< Шендре < Александр) [4:68]; тюркського: *Азамат* (1) (<Азамат) [12:107]; *Аксак* (5) (< Аксак) [12:107] тощо; німецького: *Вернер* (4) (< Вернер); *Ганців* (4) (< Ганц); *Готліб* (2) (< Готліб); *Карлюк* (1), *Карлаш* (1), *Карлович* (2), *Карлашенко* (3) (< Карл); *Франко* (3), *Франчук* (1), *Франц* (2) (< Франц) [2:229-233]; угорського: *Андраш* (3) (< Андраш) [1:91]; *Іштванович* (8) (< Іштван) [12:107]; *Ференц* (2) (< Ференц) [1:91]; єврейського походження: *Хайминів* (3) (< Хаїм) [18:116], *Шай* (1) (< Шай), *Шимон* (2) (< Шимон) [18:115-120].

Непродуктивними серед прізвищ, співвідносних з іншомовними іменами, є антропооснови, мотивовані південнослов'янськими іменами: *Георгієв* (1), *Сандалюк* (2) (< Сандал) [4:52] тощо.

Дослідження відіменних прізвищ, співвідносних із чоловічими християнськими іменами, показало, що ця група антропооснов кількісно значна, проте варіанти різняться за ступенем продуктивності у творенні прізвищ. Відповідний аналіз дав змогу виявити найбільш популярний репертуар імен, що послуговували для творення прізвищ. Більшість відіменних прізвищ мотивована чоловічими християнськими варіантами.

Сучасні українські прізвища північної Донеччини, мотивовані жіночими іменами, становлять 1,8% від загальної кількості. Низьку частотність цих прізвищ відзначає більшість дослідників української антропонімії [6:9; 7:170; 13:61; 14:18; 19:25; 20:12]. Незначна кількість прізвищ північної Донеччини з жіночими іменами в основі підтверджує поширену думку, згідно з якою такі прізвиська одержували в тих випадках, коли жінка рано лишалася вдовою і ставала головою сім'ї або коли їх отримували нешлюбні діти. За спостереженнями Ю. К. Редька, "прізвища, утворені від жіночих імен, могли отримати не лише діти, а й чоловіки, якщо дружина була багатша за нього або більш знатного роду, або переважала особистими якостями — розумом, енергією тощо" [15:11]. Додамо, що жіночий антропонімікон 11 церковних календарів (XIII, XVII, XVIII ст.) переважно повторюється і налічує 51 ім'я [16:139]. М.І. Сенів пояснює нечисленність жіночого іменника, у першу чергу, тим, що церковні календарі, якими користувалися священники при виборі імені, наводили їх неповно, подаючи лише імена найбільш популярних святих [16:139].

Аналіз прізвищ, мотивованих жіночими іменами, виявив, що найчастотніші варіанти в антропоосновах північної Донеччини такі ж, як і в інших регіонах України. С.А. Лебеденко, М.І. Сенів, П.П. Чучка, С.В. Шеремета, відзначають, що активними жіночими іменами у становленні прізвищ були насамперед Ганна, Марія, що можна пояснити популярністю цих імен у часи становлення прізвищ.

Широковживаними іменами в основах прізвищ досліджуваного регіону є ті, що мають велику кількість варіантів, наприклад: Ганна (від якого утворено 20 прізвищ) > *Ганич* (5), *Ганиченко* (1), *Ганкевич* (2), *Ганночка* (6), *Ганусенко* (1) [17:128]; Марія (13) > *Манюк* (2), *Манько* (1), *Марусич* (1), *Массюра* (1) [17:158], *Марусяк* (1); Євдокія (8) > *Дуніч* (4), *Дунь* (1), *Доценко* (22), *Євдошенко* (8) [17:137]; Оксана (7) > *Окс* (2), *Оксанич* (1), *Оксанюк* (1), *Оксантюк* (1), *Оксенченко* (1),

Оксенчук (6), Оксюта (4) [17:167]; Галина (7) > Галка (72), Галко (5), Галуненко (5), Гальчак (1), Гальченко (2), Гальчич (2), Гальчук (1), [17:127]; Катерина (5) > Катренюк (5), Катрич (11), Катрушенко (5), Катрущенко (1) [17:146], Кащук (2) (< Каська < Кася < Катерина) [17:209]; Килина, Кулина (5) > Акулінич (1), Акульченко (1), Кулинич (15), Кулініч (1), Кульченко (1) [17:249] тощо.

Незначну кількість прізвищ утворили маловживані, рідкісні жіночі імена: *Векленко* (6) (<Векла) [17:204]; *Домна* (1) (< Домна) [17:206], *Дукліденко* (1) (< Дукліда) [17:262]; *Калюша* (2) (< Калерія) [17:208]; *Мокринко* (1) (< Мокрина) [17:211].

Незначною за кількістю в антропонімії зазначеної території є група прізвищ з іншомовними жіночими іменами в основі.

На території північної Донеччини зафіксовано декілька прізвищ з іменами французького (*Еля* (1) (< Еліна) [17:134]), польського (*Ванда* (5) (< Ванда) [17:123], *Юзька* (1) (< Юзефа) [17:191]), німецького походження (*Магда* (11), *Магдик* (1), *Магдич* (5) (< Магдалина) [17:156]).

Аналіз прізвищ, мотивованих жіночими іменами, дав змогу виявити іменний репертуар, збережений в антропоосновах. Кількість варіантів, відображених в основах прізвищ, незначна, що спричинено традицією іменування за батьком. Більшість імен, відображених у прізвищах, — це адаптовані християнські імена, проте в антропоосновах збережено також й іншомовні варіанти.

Отже, відіменні прізвища північної Донеччини — це численна та розмаїта група антропооснов, що становить 32% від загальної кількості всього фактичного матеріалу. Для творення прізвищ послуговували слов'янські автохтонні (4,3%) та християнські варіанти (27,8%). Дослідження прізвищ, мотивованих християнськими іменами, виявило перевагу чоловічих варіантів (26%) над жіночими (1,8%), що зумовлено традицією іменувати по батькові. Аналіз антропооснов дав змогу виявити особливості творення відіменних прізвищ досліджуваного регіону: репертуар найпоширеніших імен та їх варіантів в основах прізвищ; склад іншомовних варіантів, збережених у прізвищах.

Література

1. *Вереш П., Калман Б. Т.* Венгры // Системы личных имен у народов мира. — М., 1986. — С. 89-93.
2. *Вишковский Т.* Немцы ГДР // Системы личных имен у народов мира. — М., 1986. — С. 229-233.
3. *Демчук М. О.* Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV-XVII ст. — К., 1988.
4. *Добровольська О. Я.* Лексична база прізвищ Війська Запорізького, за "Реестрами" 1649 року: Дис... канд. філол. наук. — Ужгород, 1995.

5. *Косинець Н. Й.* Давньоруські антропооснови з точки зору семасіології // Питання історичної ономастики України. — К., 1997.
6. *Лебеденко С. А.* Лексические (апеллятивные) основы и словообразовательные типы антропонимов г. Днепропетровска: Автореф. дис... канд. филол. наук. — Днепропетровск, 1985.
7. *Марталюга Т. В.* Антропонімія північного Степу України: Дис... канд. филол. наук. — Дніпропетровськ, 1997.
8. *Медвідь-Пахомова С. М.* Про антропонімічну моду // Записки з ономастики. — Одеса, 1999. — Вип. 2.
9. *Никонов В. А.* География фамилий. — М., 1988.
10. *Німчук В. В.* Українська ономастична термінологія. Проект // Повідомлення Української ономастичної комісії. — К., 1966.
11. *Осташ Л. Р.* Слов'янські автохтонні власні особові імена-композиції в чеських та українських прізвищах // Мовознавство. — 2002. — № 2-3.
12. *Осташ Р. І.* Імена в козацьких реєстрах // Жовтень. — 1984. — № 4.
13. *Панчук Г. Д.* Антропонімія Опілля: Дис... канд. филол. наук. — Тернопіль, 1999.
14. *Познанская В. Д.* Антропонимия юго-восточной Украины: Автореф. дис... канд. филол. наук. — Харьков, 1983.
15. *Редько Ю. К.* Сучасні українські прізвища. — К., 1966.
16. *Сенів М. І.* Особові власні імена церковнослов'янського походження (український жіночий іменник XIV — поч. XIX ст.) // Українська історична та діалектна лексика. — К., 1985.
17. *Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П.* Власні імена людей. — К., 1996.
18. *Торпусман А. Н.* Евреи // Системы личных имен у народов мира. — М.: Наука, 1986. — С. 115-120.
19. *Худащ М. Л.* З історії української антропонімії. — К., 1977.
20. *Чучка П. П.* Антропонимия Закарпатья: Автореф. дис... д-ра филол. наук. — К., 1970.
21. *Шеремета С. В.* Антропонімія північної Тернопільщини: Автореф. дис... канд. филол. наук. — Івано-Франківськ, 2002.